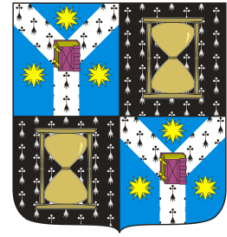

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Facultatea de Istorie

Specializarea: Istorie

Rezumat teză de doctorat

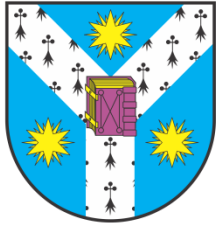
Coordonator științific

Prof. Dr. Gheorghe CLIVETI

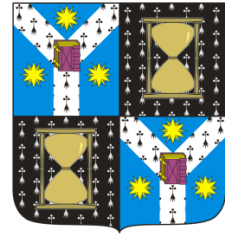
Doctorand:

GOLDAN V. Vasile-Lucian

Iași, 2018

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Facultatea de Istorie

Specializarea: Istorie

Mitropolitul Iosif Naniescu (1818-1902)

Coordonator științific:

Prof. Dr. Gheorghe CLIVETI

Doctorand:

GOLDAN V. Vasile-Lucian

Iași, 2018

Introducere.....	1
I. <i>Reperete vieții.....</i>	14
1. Anul nașterii.....	16
2. Numele mitropolitului Iosif.....	20
3. Situația politico-economică și religioasă din Moldova, în momentul venirii tânărului Ioan Mihalache	22
4. Tunderea în monahism.....	27
4.1. Iosif, fiul lui Nane, seminarist la Buzău.....	29
4.2. Elev la „Sfântul Sava”.....	34
II. <i>Urcușul treptelor monahale.....</i>	36
1. Ieromonahul Iosif, starețul mănăstirii Șerbăneștii-Morânglavului (1849-1857).....	37
2. Egumen al mănăstirii Găiseni, din județul Dâmbovița (1857-1863).....	39
3. Arhimandritul Iosif Naniescu, egumen al mănăstirii Sărindar din București (1863-1864).....	41
3.1. Mănăstirea Sărindar – scurt istoric.....	42
3.2. Activitatea arhimandritului Iosif la Sărindar.....	43
4. Activitatea didactică a arhimandritului Iosif Naniescu.....	47
4.1. Liceul „Matei Basarab” și „Institutul Pedagogic” din București.....	50
4.1.1. Membru în diferite comisii ale Ministerului Justiției și Cultelor.....	52
4.2. Director al „Seminarului Central” din București.....	54
4.2.1. Conflictul cu Barbu Constantinescu.....	58
5. Arhiepiscopul Iosif 1872-1875.....	61
5.1. Episcop al Argeșului 1873-1875.....	64
5.2. Alegerea mitropolitului primat.....	68
5.2.1. Sofronie Miclescu (1851-1860).....	69
5.2.2. Calinic Miclescu.....	71
5.3. Votul din 31 mai 1875.....	72
III. <i>Mitropolit al Moldovei și Sucevei – perioada 1875-1882.....</i>	75
1. Instalarea noului mitropolit la Iași.....	76
2. Primii ani ai arhipăstoririi 1875-1878.....	80
2.1. Contribuția Mitropoliei Moldovei și Sucevei, în Războiul de Independență...81	
2.1.1. Țarul Alexandru al II –lea în România.....	82

2.1.2. Contribuția religioasă-morală și materială a ierarhului moldovean, în sprijinirea ostașilor români.....	84
2.1.3. Preoți de mir, monahi și monahii pe linia frontului.....	89
2.1.4. Societăți de binefacere implicate în Războiul de Independență.....	91
2.1.5. Cultul eroilor.....	92
3. Periodicul eclesial „Biserica Ortodoxă Română”	93
3.1. Istoricul periodicului „Biserica Ortodoxă Română”	94
3.2. Periodicul eclesial, „Biserica Ortodoxă Română”, în Mitropolia Moldovei și Sucevei (1875-1902).....	96
4. Activitatea cancelariei mitropolitane și a ierarhului Iosif, după Războiul de Independență (1878-1882).....	100
4.1. Recensământul clerului și al personalului bisericesc, din cadrul protoieriei județului Iași.....	101
4.1.1. Recensământul monahal.....	104
4.2. Reconsolidarea locașurilor de cult.....	106
4.2.1. Dosarul Pantahuzelor.....	108
4.3. Implicarea clerului ortodox în rezolvarea problemelor sociale.....	112
4.4. Probleme interne ale administrației Mitropoliei Moldovei și Sucevei.....	116
5. Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române.....	117
6. „Chestiunea evreiască”	120
6.1. Situația evreilor din România, la sfârșitul secolului al XIX –lea.....	122
6.2. Opoziția moldovenilor cu privire la împrumutarea evreilor.....	124
6.3. Doleanțele comunității evreiești, după obținerea Independenței României....	126
IV. Activitatea mitropolitului Iosif Naniescu – între anii 1882-1893.....	130
1. „Revista Teologică”	131
2. Periodicul „Deșteptarea”	137
2.1. Denunțări ale preoților, către Parchetul de pe lângă Tribunalul Iași, pentru acuze nefondate în periodicul „Deșteptarea”	144
3. Catedrala mitropolitană din Iași.....	151
3.1. Lucrările de construcție ale catedralei din Iași, în timpul lui Veniamin Costachi.....	153
3.2. Catedrala mitropolitană în perioada lui Iosif Naniescu.....	155
3.2.1. Sfințirea Catedralei Mitropolitane.....	158

3.2.2. Reconsolidarea bisericilor „Trei Ierarhi” și „Sfântul Nicolae Domnesc”.....	163
4. Corul Mitropoliei din Iași.....	165
4.1. Reorganizarea corului mitropolitan, sub auspiciile reformei lui Musicescu..	171
4.2. Colaborare profesională sau relație de prietenie, între mitropolitului Iosif și Gavriil Musicescu?.....	177
5. Capela ortodoxă din Baden-Baden.....	183
6. Probleme nesoluționate ale administrației cancelariei mitropolitane.....	185
6.1. Mănăstirea Neamț.....	187
7. Seminarul „Veniamin Costache”.....	189
7.1. Data întemeierii.....	189
7.2. Fondatorii „Seminarului de la Socola”.....	191
7.3. Numărul elevilor.....	193
7.4. „Seminarul de la Socola” – de la Veniamin Costachi la Iosif Naniescu.....	195
7.5. „Seminarul Veniamin” în timpul mitropolitului Iosif Naniescu.....	200
7.5.1. Strămutarea „Seminarului Veniamin” de la mănăstirea Socola.....	204
7.5.1.1. Casa părintească a Domnitorului Mihail Strudza.....	206
7.5.2. Noua clădire a Seminarului „Veniamin” din Iași.....	207
7.6. Legea asupra clerului de mir și a seminariilor, din anul 1893.....	210
V. <i>Ultimii ani ai arhipăstotirii (1893-1902)</i>.....	214
1. Legea pentru îmbunătățirea soartei clerului de mir – preliminarii.....	215
1.1. Recensământul parohiilor, al personalului bisericesc și proiectul de lege pentru îmbunătățirea soartei clerului de mir.....	217
1.2. Proiectul de lege cu privire la monopolizarea fabricării și comercializării lumânărilor de ceară	220
1.3. Recensământul clerical, al locașurilor de cult și al personalului bisericesc...223	
1.4. Proiectul de lege cu privire la îmbunătățirea soartei clerului de mir.....	225
1.5. Promulgarea legii clerului de mir și a seminariilor.....	226
1.5.1. Protestul lui Naniescu.....	232
1.5.2. Instrucțiuni date de Ministerul Cultelor, pentru aplicarea legii clerului de mir.....	234
1.6. Aplicarea legii și efectele ei.....	237

1.6.1. Reclamațiile preoților pentru neachitarea cheltuielilor de întreținere a bisericilor.....	238
1.6.2. Parohii cerute a fi modificate, conform art. 2 alin. 3 și 4 din Legea Clerului Mirean.....	243
1.6.3. Problema pământului parohial în mediul rural.....	245
1.6.3.1. Pământul parohial solicitat de pretesele văduve și conflictul dintre preoți și învățători.....	247
1.7. Periodicitatea inventarierilor bunurilor bisericesti și recensământul clerului monahal.....	249
2. „Afacerea Ghenadie”.....	252
3. Teologi români, bursieri, în afara granițelor țării.....	259
4. Colecții și donații.....	263
5. Decesul mitropolitului Iosif.....	265
5.1. Funeraliile.....	267
5.2. Pomenirea Ierarhului.....	268
5.3. Canonizarea Mitropolitului Iosif.....	271
6. Personalitatea ierarhului Iosif reflectată în corespondență, în scrierile din epocă și în amintirea contemporanilor.....	272
Concluzii.....	276
Bibliografie.....	281

Introducere

Creștinismul reprezintă piatra de temelie a civilizației europene. Valorile care au inspirat cultura apuseană și răsăriteană, nu pot fi înțelese sau puse în valoare, fără credința care le-a creat¹. Păstrând linia tradiției bizantine, Biserica Ortodoxă în țările române, iar mai apoi în România a reprezentat un punct de echilibru în dezvoltarea cultural-religioasă a societății în general și a persoanei în special, accentul fiind așezat pe împroprierea unei conștiinței religio-morale, atât de către colectivitate ca grup de adeziune, cât și de către fiecare persoană în parte. Rolul raportării individului și al societății la preceptele morale este acela, de a păstra întreaga formă de organizare a societății, în limitele unei conduite echilibrate a conviețuirii în comun.

Raportându-ne strict la teritoriul țărilor române din secolul al XIX –lea, relația dintre instituția Domniei și cea a Bisericii a cunoscut, în decursul celor 100 de ani, mai multe etape ale progresului și regresului ei. Etapizarea relației dintre cele două instituții are la bază probleme de ordin intern, dar în special este tributară situației geo-politice a Europei de Est, din secolul al XIX –lea.

Începând cu sfârșitul domniilor fanariote de la începutul secolului menționat, continuând cu mișcarea eteristă și revoluția lui Vladimirescu, cu introducerea „Regulamentului Organic”, revoluția pașoptistă, exilul revoluționarilor, dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, Unirea Principatelor, secularizarea averilor mănăstirești, venirea Domnitorului Carol I, Războiul de Independență și proclamarea Regatului României, colaborarea dintre Stat și Biserică avea să marcheze diferite momente, în funcție de perioadă și de persoanele angrenate în conducerea celor două instituții. S-a trecut astfel, de la colaborări fructuoase: înființarea Seminarului de la Socola, a celui din București, construcția catedralei mitropolitane din Iași; la situații tensionate, exilarea lui Veniamin la mănăstirea Slatina și a lui Ghenadie Petrescu la Căldărușani, și nu în ultimul rând s-a ajuns până la acte de trădare și amenințări cu excomunicarea: susținerea financiară a mișcării eteriste de către Veniamin, pomenirea Țarului Alexandru, de către Sofronie Miclescu, organizarea puciului de la Iași, în vederea desfacerii unirii, de către nepotul lui Sofronie, Calinic și amenințarea în Senat cu anatematizarea a mitropolitului Iosif.

---

¹ David Bentley Hart, *Frumusețea infinitului – Estetica adevărului creștin*, trad: Vlad Dărăban, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 28.

În tot acest freamăt politico-social, de fiecare dată, puterea laică în teritoriu, în speță Domnitorul sau Regele s-a impus în fața doleanțelor și a înclinațiilor politice dezvoltate de puterea spirituală, reprezentată de mitropolit sau episcop.

Dovadă a superiorității instituției Domniei în țările române, iar mai apoi în România, stă numirea de către Domnitor a mitropoliților sau episcopilor, trecându-se peste obiceiul alegerii lor libere, ce mai târziu a fost și reglementat legislativ. Numirea directă, cu prețul unor sume pecuniare, urmată uneori și de „alegeri” avea să stârnească amuzamentul populației, dar mai ales să scadă încrederea credincioșilor în Biserică.

Domnitorul avea puterea nu doar de a numi în treapta episcopală, ci și aceea de a retrage un episcop din scaun. Exercițarea acestui „drept” a fost folosit atât de Mihail Sturdza, Alexandru Ioan Cuza, cât și de Regele Carol I. Cu toate acestea, dacă la aflarea veștii că pentru o oarecare numire s-a plătit o sumă de bani, populația țării reacționa într-un mod indiferent, manifestându-și ori disprețul, ori amuzamentul față de o asemenea acțiune, la retragerea din scaun a ierarhilor, reacția era cu totul alta, indiferent de timp, loc și persoană.

Retragerea din scaun a mitropoliților Veniamin Costachi, Sofronie Miculescu și Ghenadie Petrescu s-a făcut într-un mod brutal, Sofronie fiind scos în timpul slujbei, iar aceste acțiuni au stârnit un val de proteste în țară, indiferent că vorbim de Moldova, Principatele Unite sau România. Toți cei trei ierarhi s-au bucurat de sprijinul necondiționat al populației care își manifesta antipatia într-un mod zgomotos față de Domnitor sau Rege. Acest lucru a făcut ca instituția Domniei să piardă din credibilitate și popularitate, iar pentru a dezamorsa situațiile create, indiferent dacă vorbim de Sturdza, Cuza sau Carol, aceștia s-au văzut nevoiți să facă anumite concesii mitropoliților exilați, ba chiar să încerce să le cumpere tăcerea.

Pe fondul tensiunii politice internaționale și a divergențelor cu caracter național din țările române, iar mai apoi din România, perioada secolului al XIX –lea, în special a doua ei jumătate, avea să fie marcată din punct de vedere creștin religios, de personalitatea lui Ioan Mihalache, cunoscut după intrarea în viața monahală sub numele de Iosif, iar în conștiința religios cultural românească a rămas cunoscut ca mitropolitul Iosif Naniescu.

Născut în Imperiul Țarist, la șase ani după anexarea Basarabiei, educat în mănăstirile din Moldova și Țara Românească, format în Seminarul de la Buzău și la Colegiul „Sfântul Sava” din București, tânărul Ioan, iar mai târziu mitropolitul Iosif avea să-și trăiască viața atât în Imperiul Țarist, în țara Moldovei, în Principatele Unite, cât și în Regatul României. Călugăr din convingere, Naniescu își petrece întreaga sa viață în mănăstire, fiind format și educat în spiritul monahal, pe care va încerca să îl dezvolte și îmbunătățească.

Personalitate controversată a epocii sale, datorită implicării sale în politică, imputându-i-se ritmul galopant al urcuşului în treptele ierarhice, Naniescu a reuşit cu ajutorul Bisericii pe care a slujit-o să rămână în memoria colectivităţii ca *milostivul, lesne iertătorul și ctitorul ierarh*². Din anul 2017 a fost trecut de către Sfântul Sinod al aceleiași Biserici, al cărui membru a fost timp de 29 de ani, în rândul sfinților, având ca dată de pomenire, ziua de trecerii sale din viață, 26 ianuarie.

Dat fiind faptul că lucrarea de față tratează din punct de vedere istoric viața, activitatea și personalitatea mitropolitului Iosif Naniescu, iar cercetarea arhivistică, cu privire la strângerea de documente, referitoare la persoana ierarhului a fost începută încă din anul 2015, când el nu era canonizat, nu vom folosi în textul de față titulatura canonizării sale „Sfântul Ierarh Iosif cel Milostiv, Mitropolitul Moldovei”, decât în subcapitolul dedicat canonizării lui. Pe tot cuprinsul lucrării, în funcție de momentul istoric la care facem referire, vom folosi atât numele lui din botez, Ioan, iar apoi, după înaintarea sa în treptele monahale, celelalte numiri ale acestora: ierodiacon, ieromonah, arhimandrit, arhireu, episcop și mitropolit.

Cu toate că a ocupat scaunul mitropolitan al Moldovei vreme de 27 de ani, numele mitropolitului Iosif este foarte rar adus în discuții. Personalitatea mitropolitului este evocată ori de câte ori se aduce în discuție un eveniment ce marchează o anumită trecere de timp de la construcția catedralei din Iași și de foarte puține ori, când se realizează anumite liste cronologice ale mitropoliților moldoveni. Primele lucrări cu privire la personalitatea mitropolitului aveau să apară târziu, la finele perioadei interbelice.

Anul 1939 reprezintă momentul când al doilea Patriarh al României, Nicodim Munteanu hotărăște să aducă un omagiu mentorului și duhovnicului său – Iosif I-a ajutat inclusiv financiar pe Nicodim oferindu-i o bursă pentru a studia la Kiev. În acest sens el demarează un proiect de cercetare, însărcinându-l pe protosinghelul Vasile Vasilache de la Mănăstirea Neamț să realizeze un studiu biografic al mitropolitului Iosif.

Interesant este că de această lucrare nu s-a ocupat doar Vasilache, ci și preotul Dumitru Zupu. Probabil toți preoții au avut obligația de a căuta persoane sau documente despre viața și activitatea mitropolitului, din acest motiv, prima lucrare dedicată mitropolitului Iosif Naniescu este un studiu de doar două pagini, al ierarhului Tit Simedrea publicat în revista „Biserica Ortodoxă Română”, în anul 1939³. Atât Dumitru Zupu cât și Tit Simedrea au

---

² Diac. P. I. David, *Mitropolitul Iosif Naniescu milostivul, lesne-iertătorul și ctitorul ierarh*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei” anul LXVI (1990), nr. 1-3, p. 142.

³ Tit (Simedrea) al Hotinului, *Anul nașterii mitropolitului Iosif Naniescu*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul LVII (1939), nr. 1-2, pp. 394-396.

meritul de a fi cercetat arhivele comunale, unde au găsit certificatul de naștere al mitropolitului, certificatul de căsătorie al părinților și cel de deces al preotului Anania Mihalache, tatăl lui Iosif.

Lucrarea apare în anul 1940 la tipografia mănăstirii Neamț⁴. și este însoțită de o prefață semnată de Patriarhul Nicodim. Cu excepția cuvintelor de laudă aduse înaintașului său, el subliniază ajutorul primit de la acesta și prezintă chiar și unele întâmplări din viața ierarhului. Lucrarea lui Vasilache nu o citează pe cea a lui Simedrea, aceasta fiind anterioară ei, iar multe dintre informații nu pot fi verificate.

Anul 1941 aduce o nouă lucrare, cu un aparat critic bogat, publicată de către Velicu Dudu. Studiul *Mitropolitul Moldovei, Iosif al II –lea Naniescu și Academia Română*⁵ apărut la Iași, prezintă cu lux de amănunte întreaga doanție făcută Academiei Române de către mitropolitul Iosif. De-a lungul anilor, multe articole și studii apărute – cu excepția câtorva – nu au făcut altceva decât să reinterpreteze aceste lucrări, amintindu-le importanța sporadic sau chiar deloc.

Păstrând ordinea cronologică, despre mitropolitul moldovean s-au scris lucrări și în perioada comunistă, majoritatea lor în revistele teologice ale Bisericii Ortodoxe Române. Printre cele mai importante se numără studiile preoților: Gabriel Cocora publicat în anul 1960⁶, cel realizat de Alexandru Bardieru⁷ din 1972, iar zece ani mai târziu, cel scris de către Constantin C. Angelescu⁸. Tot în același an, 1982, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei” apare și un studiu al mitropolitului de atunci al Moldovei, Teoctist⁹. Toate studiile aduc lămuriri cu privire la anul nașterii mitropolitului, readucând în discuție tema prezentată de preotul Zupu în 1939.

---

⁴ Vasile Vasilache, *Iosif Naniescu strălucit mitropolit al Moldovei, cu o prefață de I.P.S. Nicodim Patriarhul României*, Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, Tg. Neamț, 1940.

⁵ V. Dudu, *Mitropolitul Moldovei Iosif al II –lea Naniescu și Academia Română*, extras din „Mitropolia Moldovei”, Tipografia Țerek, Iași, 1941.

⁶ Gabriel Cocora, *Documente pentru biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXVI (1960), nr. 1-2, pp. 92-99.

⁷ Al. Bardieru, *Precizări privind biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, în: Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul XLVIII (1972), nr. 3-4, pp. 231-235. Bardieru nu face decât să reia primul studiu, din cele cinci publicate de Cocora, și să-l republice, dar fără să-l citeze pe Cocora, ci doar sursa primară: Academia Română, ms. 4400, f. 16-19.

⁸ Constantin C. Angelescu, *Contribuții la biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LVIII (1982), nr. 1-2, pp. 53- 68. Studiul este unul complex, Angelescu amintind de problema istoriografiei și chiar menționează – în nota 3 – că Bardieru reia autobiografia expusă de Cocora, fără să-l citeze, dar că acest lucru s-a petrecut din neștiință.

⁹ Teoctist, *Mitropolitul Iosif Naniescu – 80 de ani de la mutarea sa către Domnul (15 iulie 1818 – 26 ianuarie 1902)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LVIII (1982), nr. 1-2, pp. 48-52.

Există și studii care tratează anumite secvențe din activitatea mitropolitului Iosif. Două dintre ele sunt semnate de către același preot, Gabriel Cocora¹⁰, iar unul este redactat în colaborare cu preotul Scarlat Porcescu¹¹. Scarlat Porcescu la rândul său, scrie un studiu în care evidențiază câteva din acțiunile lui Naniescu – participarea clerului la Războiul de Independență¹² – și o lucrare, destinată exclusiv zidirii Catedralei Mitropolitane¹³.

Un alt studiu din perioada comunistă este cel al preotului Iustin Gașpar, în care prezintă, în detaliu, un carnețel de cântări bisericești ce a aparținut mitropolitului Iosif și care a fost scris de acesta, între anii 1834-1870¹⁴. Tot în perioada comunistă se publică și scrisori primite de ierarhul moldovean, cele mai multe dintre acestea au fost publicate de către preotul Paul Mihail.

După decembrie 1989 au apărut mai multe studii și articole despre mitropolitul Iosif. Astfel, tema anului nașterii este reluată, ajungându-se la concluzia lui Sebastian Barbu Bucur, conform căreia anul nașterii mitropolitului Iosif este 1818¹⁵.

Nu trebuie uitat faptul că, Iosif Naniescu a fost un foarte bun cântăreț și compozitor de muzică bisericească – psaltică. Astăzi se întâlnesc în cărțile de cult, ale Bisericii Ortodoxe Române, numeroase cântări compuse de către mitropolitul Moldovei, cele mai cunoscute și des utilizate fiind „Răspunsurile glasului al – VIII –lea”. În acest sens apare un studiu dedicat în întregime activității muzicale a mitropolitului Iosif în anul 1994, în revista de specialitate „Muzica”¹⁶, dar și în „Studii Teologice”, fiind scris de către Vasile Vasile.

Anul 2013 aduce o nouă lucrare ce dorește să trateze viața și activitatea mitropolitului, însă autoarea acestui studiu, Simona Indrean¹⁷ nu aduce nici o informație nouă, ea reluând în mare măsură textul din 1940.

---

¹⁰ Gabriel Cocora, *Prietenia dintre Mitropolitul Iosif Naniescu și pictorul Tatarescu, oglindită în corespondență*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei” anul XLIV (1965), nr. 7-8, pp. 426-430; și *Din corespondența Mitropolitului Iosif Naniescu cu Vasile Alecsandri*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XLVII (1971), nr. 7-8, pp. 511-515.

¹¹ Scarlat Porcescu și Gabriel Cocora, *Un veac de la înființarea Academiei: clerici ortodocși din Moldova în acest înalt for de cultură*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul L (1974), nr. 1-2, pp. 63-81.

¹² Scarlat Porcescu, *Participarea slujitorilor, monahilor și monahiilor din Arhiepiscopia Iașilor la lupta pentru independența României*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LIII (1977), nr. 5-6, pp. 418-419.

¹³ Idem, *Catedrala Mitropolitană din Iași*, Iași, 1977.

¹⁴ Iustin Gașpar, „*Un manuscript de cântări bisericești*”, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LVIII (1982), nr. 1-2, pp. 69-74.

¹⁵ Sebastian-Barbu Bucur, *Anul nașterii mitropolitului mitropolitului Iosif Naniescu. Argumente canonice și muzicale*, în „Teologie și Viață”, anul XIII (2003), nr. 1-6, pp. 182-190.

¹⁶ Vasile Vasile, *Iosif Naniescu – reprezentant de seamă al muzicii psaltice (II)*, în „Muzica”, 1994, nr. 1, pp. 99-111.

¹⁷ Simona Indrean, *Iosif Naniescu – viața și activitatea*, Editura RO-MA, Sibiu, 2013.

Una dintre cele mai documentate lucrări scrise despre activitatea didactică, a mitropolitului Naniescu îi aparține Oanei – Mădălina Popescu¹⁸. Articolul apare în anul 2015 fiind însoțit de nenumărate documente de arhivă.

În afara lucrărilor sus menționate, mai există o serie de articole apărute în perioada comemorării împlinirii a 100 de ani de la moartea mitropolitului. Aportul de informație al acestor abordări este nesemnificativ, în comparație cu studiile deja amintite. În aceste lucrări este elogiât comportamentul mitropolitului, sunt evidențiate calitățile sale și în cele din urmă este numit „Sfântul Iosif”¹⁹.

Ultima lucrarea ce tratează viața și activitatea mitropolitului este dedicată exclusiv momentului canonizării ierarhului, titlul ei fiind unul sugestiv: „Sfântul Ierarh Iosif cel milostiv, Mitropolitul Moldovei, din file de istorie în pagini de Sinaxar”²⁰.

Motivația întocmirii unei lucrări biografice a mitropolitului Iosif, care să fie exclusiv argumentată pe baza sintetizării materialului istoriografic, în vederea expunerii într-o manieră obiectivă a vieții și activității sale, este dată de faptul că, până în prezent nu există o astfel de lucrare, iar din acest motiv, se impune alcătuirea unei monografii cu privire la viața și activitatea ierarhului. Aplecarea spre sursele istorice, mare parte dintre ele reprezentând documente emise de cancelariile administrației bisericești, fie ele sinodale, mitropolitane, episcopale, sau simple cereri trimise protoierilor, de către preoți și mireni, are rolul de a evidenția raporturile relațiilor dintre funcționarii aparatului administrativ și mitropolit, cât și intermedierea relațiilor dintre credincioși și ierarh, de aceeași administrație.

Teolog prin vocație și profesie, dar mai ales prin trăire, parte din acțiunile lui Naniescu nu pot fi înțelese doar prin prisma cercetării istoriografice, pentru că în unele cazuri, motivația deciziilor sale are substrat, înțeles și finalitate teologică.

Elementul de noutate al acestei lucrări este dat de maniera de lucru folosită. Am încercat astfel, să reconstitui imaginea personalității mitropolitului aplecându-mă asupra surselor arhivistice, din a căror sistematizare se evidențiază comportamentul său în diferite situații. Interacțiunea ierarhului cu ceilalți, conflictele și prietenii legate cu diferite persoane creionează în linii mari, conturul unui portret nu doar religios-moral, ci și psihologic. Multe dintre deciziile sale trebuie privite și analizate, pentru a fi înțelese, nu din exterior, în mod

---

¹⁸ Oana-Mădălina Popescu, *Aspecte din activitatea didactică a lui Iosif Naniescu*, în: „Teologie și Viață”, anul 2015, nr. 1-2, p. 121-140;

¹⁹ Iustin Gașpar, *Sfântul Iosif Naniescu Mitropolitul Moldovei*, în: „Mitropolia Olteniei”, anul XLII (1990), nr. 1-3, pp. 110-114.

²⁰ Bogdan Racu, *Sfântul Ierarh Iosif cel Milostiv, Mitropolitul Moldovei, din file de istorie în pagini de Sinaxar*, Editura Doxologia, Iași, 2018.

obiectiv, ci din interior, din prisma subiectivității mitropolitului, doar așa se poate înțelege motivul pentru care nu voia să-l demită pe directorul cancelariei sale, Protopopescu. Scopul lucrării nu este acela de a demonstra sau nu, caracterul sfințeniei vieții mitropolitului, el fiind canonizat în urma unei decizii sinodale, care pentru toți ortodocșii români, cât și pentru cei din Basarabia, reprezintă un adevăr de credință incontestabil.

Studiul documentelor cu privire la alcătuirea biografiei mitropolitului Iosif este unul de actualitate din cel puțin două motive. Pe de o parte viața, activitatea și deciziile acestui om au marcat o perioadă de 27 de ani din istoria unei instituții spiritual-administrative, Mitropolia Moldovei și Sucevei. Păstorirea îndelungată avea să-i aducă atât satisfacții, cât și situații nedorite, dar de remarcat este caracterul continuității arhipăstoriei sale indiferent de condiția istorică, direcția politică și nu în ultimul rând, de vârstă.

Pe de altă parte, canonizarea ierarhului după 116 ani, reprezintă din punct de vedere istoric un omagiu al recunoștinței Bisericii Ortodoxe adus meritelor ierarhului, pentru întreaga sa viața închinată slujirii lui Dumnezeu, iar din punct de vedere teologic, canonizarea reprezintă recunoașterea sfințeniei vieții, prin voia lui Dumnezeu.

Importanța lucrării este dată de faptul că ierarhul Iosif a fost canonizat în acest an, iar o monografie a sa scrisă din punct de vedere istoric nu există. Cu toate că, parte a acțiunilor sale au marcat perioada sfârșitului secolului al XIX –lea în capitala Moldovei, imaginea mitropolitului Iosif este astăzi una lacunară. O prima cauză poate fi identificată în faptul că, de cele mai multe ori istoricii nu s-au amestecat în „treburile bisericii”. Această „neamestecare” a dus de foarte multe ori la editarea a numeroase materiale – istorico-bisericești hagiografice, de către persoane puțin instruite istoric. Din dorința de păstra o imagine paradisiacă asupra situației administrative a Mitropoliei, a înaltelor fețe bisericești și a instituției Bisericii în general, s-a încurajat scrierea de articole și cărți într-un stil hagiografic. Din acest motiv s-au înlăturat, ori s-au trecut cu vederea, iar uneori nici măcar nu s-au cercetat acțiuni sau evenimente, ce nu putea fi încadrate în acest stil, fără a putea discerne faptul că sfințenia oamenilor și a Bisericii nu este dată lacuna istorică, ci de pocăința și credința oamenilor în Învierea Domnului Hristos.

Un alt argument, ce susține ideea necesității scrierii unei monografii a personalității mitropolitului Iosif este acela că, majoritatea studiilor apărute până acum, nu fac altceva decât să-l prezinte pe Naniescu într-o aureolă cu totul deosebită, mare parte dintre ele reluând ideea cărții lui Vasile Vasilache: „Iosif Naniescu strălucit mitropolit al Moldovei”. Trebuie menționat faptul că există și studii realizate într-un mod temeinic, consultând material arhivistic, dar ele prezintă doar frânturi din activitatea mitropolitului.

Lucrarea de față este una interdisciplinară prin definiție. O temă istorică al cărei subiect este persoana și activitatea unui mitropolit dezvoltă în mod involuntar și complementar studiului istoriografic, o deschidere de natură teologică, dată fiind nevoia de a înțelege parte din acțiunile sale.

Principalul obiectiv al acestei lucrări îl constituie suplinirea unei cercetări istorice veritabile cu privire la viața și activitatea mitropolitului moldovean. Pe de altă parte, acest studiu își propune să supună unui proces obiectiv de evaluare, pe baza analizei documentelor, rolul și meritele mitropolitului Iosif în cadrul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, analizând activitatea sa ce s-a desfășurat pe mai multe planuri: pastoral, cultural, administrativ și nu în ultimul rând, politic. De o nuanțare au nevoie și concluziile, aparținând puținelor contribuții de până acum cu privire la cercetarea vieții și activității mitropolitului Iosif. Astfel, fără a nega aspectele meritorii ale lucrărilor anterioare, studiul de față are ca obiectiv, pe lângă aducerea unui plus de informație, o evaluare cât mai riguroasă și corect întemeiată pe documente arhivistice, a acțiunilor mitropolitului Iosif Naniescu.

Interesul față de persoana mitropolitului Iosif a reprezentat o temă de reflecție încă din perioada studiilor de licență, continuată a fi cercetată și aprofundată odată cu studiile doctorale. Pentru realizarea acestei lucrări am folosit informații din majoritatea surselor interne. Vizitele de lucru în Arhivele Statului, atât la Iași, cât și la București, în Biblioteca Academiei Române și în Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, coroborate cu participarea la conferințe și simpozioane internaționale au avut rolul de a oferi o nouă viziune asupra cercetării persoanei ierarhului Iosif, și în special, a înțelegerii acțiunilor sale. De folos mi-au fost scrierile memorialistice, presa vremii, cât și diferitele lucrări cu caracter general, unde imaginea ierarhului era prezentată succint în funcție de subiectul tratat.

Lucrarea se dorește a fi o expunere sistematică și obiectivă a personalității mitropolitului Iosif Naniescu, a impactului său asupra revigorării culturii și a vieții bisericești atât în Țara Românească, dar mai ales în Moldova. Ierarh atât în Muntenia cât și în Moldova, Naniescu s-a remarcat prin spiritul său pragmatic, prin materializarea ideilor expuse în fapte reale și concise. Un om cu o dorință aprigă de cunoaștere, aplecat spre cele duhovnicești – însăși toată viața lui a petrecut-o în mănăstire – a căutat mereu să evidențieze rolul Bisericii în formarea unor buni cetățeni, rolul preotului în misiunea pastorală săvârșită și împlinită în parohie. În tot acest periplu al vieții, acțiunile sale au mulțumit dar și deranjat, au construit dar au și risipit, iar în funcție de poziția ocupată și de vârsta avută, relația lui Iosif Naniescu cu cei de lângă el a fost diferită. Raportându-ne la aceste considerente textul de față își propune să răspundă la întrebări cu caracter general, cât și personal: *Care au fost motivele ascensiunii lui*

ierarhice?; Care era relația mitropolitului cu clericii săi?; Ce moștenire culturală a lăsat ierarhul orașului Iași?; Ce contribuție a adus mitropolitul în vederea îmbunătățirii soartei clerului mirean?; Care a fost aportul mitropolitului în dezvoltarea învățământului religios? și Cum a rămas mitropolitul Naniescu în conștiința și memoria contemporanilor și a urmașilor?.

Datorită perioadei îndelungate ce a făcut obiectul cercetării de față, 84 de ani de viață, dintre care 29 petrecuți în scaunul episcopal, teza de față a trebuit fi împărțită în numai puțin de cinci capitole care sunt în același timp, distincte dar și complementare, fiecare dintre ele tratând în mod sistematic și obiectiv parte a problematicii subiectului. La rândul lor, capitolele se împart în subcapitole, rolul lor fiind acela de a sistematiza, evidenția și a aduce lămuriri cu privire la problema tratată. Acolo unde au existat păreri contradictorii cu privire la adevărul istoric, am ales să prezentăm toate variantele, ca mai apoi să încercăm o concluzie proprie. Am ales acest mod al prezentării din două motive: în primul rând, expunerea tuturor părerilor cu privire la un subiect dă posibilitatea argumentării propriilor concluzii, iar în al doilea rând, lasă la latitudinea cititorului posibilitatea verificării veridicității informațiilor și îl încurajează pe acesta să-și creeze propriile concluzii.

Parte din subcapitolele conțin întrebări de la care am pornit în demersul meu de expunere și argumentare a diferitelor probleme istorice. Rolul acestor întrebări este de a oferi cititorului posibilitatea problematizării istoriografice.

Primul capitol al tezei este dedicat exclusiv familiarizării cititorului cu textul lucrării, prezentându-se într-o ordine cronologică crâmpie din viața ierarhului până în momentul înaintării sale pe treptele ierarhiei superioare a clerului monahal. Pentru că sursele istoriografice cu privire la perioada tinereții ierarhului Iosif sunt puține, iar acestea prezintă informații contradictorii, am fost nevoit să insist asupra problemelor referitoare: la anul nașterii, numelui ierarhului și asupra membrilor familiei sale.

S-a optat pentru prezentarea contextului geo-politic în momentul nașterii sale, cât și în momentul migrației sale spre orașul Iași, acest lucru fiind în strânsă legătură cu declararea a unei vârste mai mici a viitorului ierarh. Se aduce în atenția cititorului problema cordonului sanitar instaurat pe râul Prut, ce era în acel moment graniță naturală a Imperiului Țarist. Se prezintă situația administrativ-religioasă din Moldova, la începutul secolului al XIX –lea, făcându-se scurte referiri biografice asupra ierarhilor ce au ocupat scaunul mitropolitan.

Ultima parte a acestui capitol tratează perioada adolescenței tânărului Ioan, tunderea lui în monahism și oportunitatea de a studia, atât la Buzău, cât și la București.

Al doilea capitol al tezei expune în mod sistematic și obiectiv, principalele etape ale urcușului monahal realizat de Naniescu, angajarea sa în sistemul național de învățământ și implicare sa, de către Ministerul Cultelor, în diferite comisii de cercetare, inventariere și evaluare. Este momentul debutului profesional al lui Naniescu și al recunoașterii sale pe plan intern.

După o perioadă de noviciat ca stareț în două mici centre monahale, câștigă încrederea superiorilor ierarhici și primește de la aceștia, hirotisirea întru arhimandrit, cât și postul de stareț al uneia dintre cele mai importante mănăstiri din București, Săririndar. Venirea în capitala țării îi deschide noi perspective, Naniescu făcându-și debutul în cariera didactică. Prezența în București înseamnă apropierea de mitropolitul primat Nifon, cel care îl va ajuta până în momentul morții sale.

Stăreția la „Săririndar” a însemnat debutul procesului de afirmare a arhimandritului Iosif, care din acel moment, cunoaște un continuu progres profesional. Înlăturarea după numai un an din treapta de egumen nu poate fi privită ca un regres, Naniescu fiind avansat ca profesor de religie în două din școlile bucureștene: „Gheorghe Lazăr” și „Școala Normală”, iar după scurt timp este numit director al „Seminarului” din București.

În finalul capitolului se prezintă momentul alegerii sale ca arhieru, apoi ca episcop la Argeșului, iar în cele din urmă, evenimentul din 31 mai 1875.

Al treilea capitol este dedicat incursiunii istoriografice din perioada primilor ani ai ierarhului Iosif ca mitropolit al Moldovei. Abundența materialului arhivistic, a dosarelor administrației mitropolitane mi-a permis tratarea obiectivă a multor probleme ale organizării interne a Mitropoliei Moldovei. După momentul Războiului de Independență, ierarhul a putut să-și îndrepte întreaga atenție asupra restaurării și finalizării construcției catedralei din Iași, dar și a celorlalte biserici. Pe acest fond al restabilizării economice, ierarhul s-a implicat activ în politică, acest lucru aducându-i nu doar satisfacție. Novice în ale diplomației parlamentare, prin expunerea publică într-un mod imperativ a gândirii sale, Naniescu avea să-și marginalizeze în timp poziția sa în Camera Senatului.

Penultimul capitol și cel mai extins al lucrării, din punct de vedere al temelor tratate, aduce în atenția cititorului una dintre cele mai arzătoare probleme ale arhipăstoririi mitropolitului Iosif: acuzațiile publice de binecuvântare tacită a abuzurilor comise de cancelaria sa mitropolitană, contestarea deciziilor sale chiar de către colaboratorii săi și nu în ultimul rând, protestul a sute de preoți față de condițiile impuse în relația lor cu administrația mitropoliei din teritoriu.

Criza avea să se adâncească prin organizarea de sinoade ale preoților de mir, fără participarea și binecuvântarea ierarhilor, totul culminând cu denunțarea în presă a faptelor de corupție. În tot acest tumult al acuzațiilor și al nesupunerii, Naniescu are inspirația de a atrage de partea sa, persoane care, în urma unor condiții puse, acceptă colaborarea cu ierarhul moldovean. Schimbarea personalului cancelariei mitropolitane, încrederea acordată lui Demetrescu, Erbiceanu și Musicescu aveau să așeze pe mitropolit într-o cu totul altă lumină publică. Ultimul subcapitol este destinat Seminarului „Veniamin” din Iași, care ajunsese într-un apogeu al decadenței administrative. Mutarea sa lângă mitropolie și implicarea ierarhului în organizarea internă aveau să ridice prestigiul acestei instituții.

Problema legii numită „Îmbunătățirea soartei clerului de mir și legea seminariilor” este tratată pe larg în ultimul capitol al lucrării. Până în momentul ajungerii la concluzia că este nevoie de o reformă legislativă cu privire la organizarea internă a veniturilor personalului bisericesc, fie cleric sau simplu paraclisier au trebuit să treacă mai mulți ani. Astfel, din momentul 1888, până în anul 1893, Sinodul Bisericii Române a dezbătut intens această problemă ajungându-se într-un final, la optarea pentru un proiect de lege, ce mulțumea pe fiecare dintre cei vizați de această ulterioară reformă. Unul dintre cei mai frenetici susținători ai acestui proiect a fost ierarhul moldovean, el fiind și primul care aduce pentru dezbateră Sinodului, un proiect de lege referitor la această problemă.

Dificultăți au apărut în momentul înaintării proiectului către puterea legislativă a țării. Modificarea textului legii a adus demisia mitropolitului primat, și protestul în Senat al mitropolitului Iosif. Situația avea să escaladeze odată cu punerea în practică a legii. Nerespectarea termenilor și condițiilor din textul legislativ avea să provoace divergențe între preoți și primării, între preoți și învățători și chiar între clerici, care aveau să se reclame reciproc.

Capitolul se încheie cu enumerarea a câtorva absolvenți de seminar ajutați de Naniescu să se înscrie la Academia Duhovnicească din Kiev, cu momentul decesului ierarhului, cel al organizării înmormântării și al pomenirii Sale. Se amintește succint istoricul demersurilor făcute de Biserica Ortodoxă Română pentru canonizarea sa, iar ultimul subcapitol este dedicat exclusiv reflectării obiective asupra personalității ierarhului, având ca puncte de reper mărturisiri ale contemporanilor, păstrate în scrisori, presă, jurnale și expuneri episodice ale unor lucrări. Importanța acestui ultim subcapitol este dată de faptul că se aduce în discuție lucrarea lui Constantin Bobulescu, cel care într-un jurnal publicat postum, găsește de cuviință să relizeze o caracterizare critică a ierarhului, dedicându-i câteva pagini.

În elaborarea tezei am folosit cu precădere metoda de lucru analitică, cât și pe cea a sintezei. Diferitele dosare, memorialistica, presa vremii, cât și lucrările cu caracter general au trebuit întâi de toate studiate în profunzime, pentru ca mai apoi să fie ordonate cronologic, pe secțiuni de lucru – informații ce făceau legătură cu viața privată și informații ce priveau doar acțiunile ierarhului, din punct de vedere al înaltei sale demnități – încercând astfel o organizare sistematică a textului.

De un real folos mi-a fost și folosirea metodei comparative, pentru că diferite informații lacunare, sau simple speculații ale presei au trebuit a fi verificate. Scrisorile cu caracter personal, dar și lucrările memorialistice au fost de un real folos în acest proces de stabilire a veridicității unelor informații.

O metodă de lucru mai puțin folosită, în comparației cu cele enumerate mai sus, a fost cea a genealogiei, folosită cu precădere doar în cazul diferitelor persoane cu care Naniescu a intrat în contact, Veniamin Costachi, Calinic Miculescu, Iosif Gheorghian și alții.

Având în vedere că subiectul tezei a avut o activitate îndelungată ca mitropolit, fiind implicat nu doar în viața religioasă, ci și în cea politică, într-o perioadă de tranziție a societății românești, ce se doare a fi modernizată, bibliografia este una bogată, consultând toate dosarele fondului Mitropoliei Moldovei și Sucevei din perioada 1875-1902; dosarele Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice din perioada 1863-1872 de la Arhivele Naționale din București și nu în ultimul rând, întregul fond arhivistic „Iosif Naniescu” aflat la Biblioteca Academiei Române, secția Manuscrise.

Cercetării arhivistice se adaugă lucrări ale istoricilor români și străini: Keith Hitchins, *România 1866-1947*, ediția a IV –a, trad. George G. Potra, Editura Humanitas, București, 2004; Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1918). De la emancipare la excludere*, trad. C. Litman, Editura Hasefer, București, 2009; Nicolae Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, vol. II, București, 1904; Dimitru Vitcu și Gabriel Bădărău, *Regulamentul Organic al Moldovei*, Editura Junimea, Iași, 2004; studii de specialitate: A. D. Xenopol, *Corul mitropolitan din Iași*, în „Arhiva” nr. 5-6, anul VI (1895), pp. 305-310; Tit Simedrea, *Anul nașterii mitropolitului Iosif Naniescu*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1-2, anul LVII (1939), pp. 394-396, ample tratate de istorie: Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007; Joseph Berkowitz, *La Question des Israélites en Roumanie*, Jouve & Cie, éditeurs, Paris, 1923; memorialistică: Radu Rosetti, *Amintiri, Ce am auzit de la alți, Din copilărie, Din prima tinerețe*, ediția a II –a, Editura Humanitas, București, 2015; Alexandru Lepădatu, *Amintiri*, ediție îngrijită de Ioan Opriș, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 1998; *Memoriile Principelui Nicolae Șuțu mare logofăt al*

Moldovei (1798-1871), traducere din franceză Georgeta Filitti, Editura Humanitas, București, 2013 și *Memoriile Regelui Carol I al României*, vol. XV, Editura Tipografiei Ziarului „Universul”, București, 1912; scrieri din epocă: Stokera, *Memoriu asupra candidaților la demnitatea de domn din Moldova*, în: „Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX –lea, serie nouă, vol. VI (1852-1856), coord. Daniela Bușă, Editura Academiei Române, București, 2010, și nu în ultimul rând presă: publicațiile „Adevărul”, „Monitorul Oficial”, „Fulgerul”, „Deșteptarea” și „Revista Teologică”.

Lucrarea de față își propune să aducă în atenția cititorului aspecte ale personalității mitropolitului Naniescu reflectate în interacțiunea ierarhului cu cei din jurul său și păstrate în documente de arhivă. Organizarea cronologică a faptelor, dezvoltarea unor idei găsite în memorialistica vremii, confruntarea lor cu documentul arhivistic și prezentarea obiectivă a acțiunilor următoare au stat la baza creionării unei biografii a ierarhului Iosif Naniescu.

Data fiind perioada generoasă a activității sale, desfășurată pe aproape întregul secol al XIX –lea, diferite aspecte ale caracterului său, cât și ale implicării sale în diferite probleme nu au putut fi tratate în detaliu, iar unele nu au fost nici amintite, din cel puțin două motive. Primul dintre ele face referire la importanța tratării unui astfel subiect pentru lucrarea în speță, spre exemplu *mss. 149-167 Muzică bisericească, mss, copii*, din fondul Iosif Naniescu al Bibliotecii Academiei Române. Al doilea aspect, are ca motiv faptul că, lucrarea nu își propune tratarea și prezentarea tuturor notițelor găsite în posesia ierarhului moldovean, pentru că nici nu ar fi avut cum, din cauza complexității subiectului și a neimportanței lor pentru tema tratată, multe dintre ele fiind ciorne ale unor calcule, rețete medicale și compoziții personale nedatate și nesemnate, ci evidențiază doar acele aspecte ce au stat la baza organizării biografiei mitropolitului Iosif Naniescu. Limita tezei este astfel fixată de documentele și a izvoarele ce fac referire în mod direct la acțiuni episodice din viața ierarhului, iar acestea au fost supuse unui riguros proces de selectare, în încercarea de a oferi o imagine cât mai amplă asupra persoanei ierarhului moldovean.

I. Reperete vieți

Ioan, cum se va numi după botez viitorul mitropolit s-a născut în casa „preotului Anania Mihalache și a Preutesei Theodosia, fiica preotului Vasile Fornea din micul sat Răzălăi, lângă marele sat Popeni spre apus, și Bălișeștii spre nord, din Basarabia”²¹, astăzi județul Bălți, situat în Republica Moldova²², ca primul copil al familiei sale²³.

Anul nașterii sale a fost subiectul unor largi discuții în epocă, de aceea mitropolitul s-a văzut nevoit să trimită Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice următoarea notă explicativă (adresa nr. 2 234 din 29 noiembrie 1893), ca răspuns la cererea cu numărul 690, din 5 noiembrie 1892 emisă de Ministerului Cultelor, prin titularul de atunci, Take Ionescu²⁴: „...văzând în Almanahul Ministerului Cultelor pe anul curent 1893, asemenea notițe biografice (...) între care și pentru mine, necomplete însă și oarecum eronate, pentru mine, zic, de aceea m-am hotărât a da onorab. Minister, Eu singur notițe biografice pozitive și sigure, cât s-a putut mai pe scurt. (...) Cu onoare dar, vă alăturăm pe lângă aceasta, Domnule Ministru, cerutele notițe biografice pentru mine, de la nașterea mea, anul 1820, până astăzi, anul 1893, luna Noiembrie, scrise pe o coală de hârtie, dictată și scrisă de mine”²⁵.

Biografia trimisă și semnată de mitropolitul Iosif²⁶ reprezintă un document de arhivă important în vederea confirmării autenticității datelor și a confruntării cu alte documente din

---

²¹ Biblioteca Academiei Române, Mitropolitul Iosif Naniescu – Acte Personale 1847-1895 (fost mss. 2854), f. 92; Biblioteca Academiei Române, Arhiva Iosif Naniescu X varia 1, pp. 3-4, *apud.*, Vasile Vasilache, *op. cit.*, p. 2.

²² „Satul Răzălăi, astăzi filială la Parohia Pepeni (administrativ numită comuna I.G. Duca), în județul Bălți este un sătucean așezat într-un hârtop pe valea Iligacea, între satele Pepeni și Bălășești. După recensământul din 1930, satul are 84 de gospodării cu 833 de suflete. Locuitorii sunt toți români de baștină”. Vezi Tit (Simedrea) al Hotinului, *op. cit.*, p. 395.

²³ Vasile-Lucian V. Goldan, *Aspecte misionare ale operei cultural-filantropice în activitatea mitropolitului Iosif Naniescu (1875-1902)*, în: „Studia Theologica Doctoralia – Cercetare academică și slujire misionară în școlile doctorale de teologie astăzi”, vol. VII, coord. Viorel Sava și Pablo Argarate, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 306.

²⁴ „...am onoarea Înalt Prea Sfințite să binevoiți a dispune să se comunice Ministerului știința asupra respectatei persoane a Înalt Prea Sfinției Voastre și anume: Data și locul nașterii, cu scurte date biografice, data intrării în monahism și la ce mănăstire aveți metania, posturile oficiale și de onoare ce ați ocupat mai înainte de a fi urcat pe tronul Mitropolitan, data alegerii și confirmării I.P.S.Voastre ca arhieru, data alegerii și instalării pe tronul episcopal și tot ceea ce credeți că este de interes obștesc pentru biserică și pentru Stat” Vezi Biblioteca Academiei Române, Mitropolitul Iosif Naniescu – Acte Personale 1847-1895 (fost mss. 2854), f. 89.

²⁵ Al. Bardieru, *op. cit.*, p. 233.

²⁶ Autobiografia avea să fie publicată și în Imperiul Țarist, în revista rusească „Pelerinul rus”. Revista religioasă ilustrată avea o periodicitate săptămânală, fiind tipărită la Petersburg, sub îndrumarea lui A. I. Popowiczlcy, prețul abonamentului pe un an pentru străinătate, fiind de opt ruble. În numărul 7 al periodicului eclesial, din 27 februarie 1896 (an XII), la paginile 97 și 98 este prezentată, într-o formă ușor diferită de cea originală, biografia

aceeași perioadă. Din textul biografic se pot evidenția câteva informații prețioase cu privire la anul nașterii sale, dat ca fiind 1820, la familia sa, la primii ani ai formării sale și mai apoi la anii tinereții petrecuți în mănăstirile din țările române. Tatăl său, preotul Anania Mihalache a venit să locuiască în satul soției sale, el fiind din satul Florescii, de lângă râul Răut²⁷. Datorită acestui motiv, tânărul Ioan și-a petrecut anii copilărie la Răzălăi, satul natal al mamei sale.

II. Urcușul treptelor monahale

Revoluția din anul 1848 îl găsește pe tânărul monah Iosif la mănăstirea „Șerbăneștii Morânglavului” de peste râul Olt, lângă Drăgășani, aflată în județul Vâlcea, pendinte a Spitalului Sfântul Pantelimon și administrată de Eforia Eforia Spitalelor civile din București. Un an mai târziu, în mai 1849, la vârsta de 31 de ani ajunge stareț al mănăstirii, probabil datorită studiilor și activității sale în obște²⁸. Nu știm dacă a fost ales stareț de către ceilalți monahi, sau a fost numit de către mitropolit, pentru că ambele cazuri sunt întâlnite în practica monahală.

Ca un diacon să fie stareț este un lucru rar întâlnit în viața monahală, am putea spune un non-sens, această situație grăbind hirotonia lui. Naniescu este chemat la București unde, de sărbătoarea „Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul” este hirotonit preot, la data de 29 august, a anului 1850, în biserica „Sfântul Ioan”. Slujba a fost oficiată de către arhiereul Timotei Tradios (Troados) de la biserica „Crețulescu” din București, având binecuvântarea mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei (1850-1875)²⁹.

Tânărul stareț, acum ieromonah, se întoarce la mănăstirea sa de metanie unde va conduce obștea până în decembrie 1857³⁰. În această perioadă de opt ani ai stăreției sale, Naniescu se ocupă de administrarea bunurilor mănăstirești, iar în anul 1852, la data de 30

---

mitropolitului Iosif Naniescu, care era numit de gazetar: „Primul ierarh al Moldovei care acum este cel mai bătrân membru al clerului superior român”. Traducere din limba rusă a fost realizată de George Samureanu. Vezi Biblioteca Academiei Române, Arhiva Iosif Naniescu – Acte personale și literare, X varia 1, f. 20-21.

²⁷ „Preotul Anania se trăgea din satul Florescii pe râul Răut, în apropiere de satele Mărculescii și Lunga ce sunt mai în sus pe râul Răut înspre orașul Bălțile”. Vezi Biblioteca Academiei Române, Mitropolitul Iosif Naniescu – Acte Personale 1847-1895 (fost mss. 2854), f. 92; Biblioteca Academiei Române, Arhiva Iosif Naniescu – Acte personale și literare, X varia 1, pp. 3-4

²⁸ Biblioteca Academiei Române, Mitropolitul Iosif Naniescu – Acte Personale 1847-1895 (fost mss. 2854), f. 92.

²⁹ *Ibidem*, f. 92.

³⁰ *Ibidem*, f. 92.

noiembrie este hirotitis protosinghel, de către episcopul Calinic Cernicanul al Râmnicului (Sfântul Calinic de la Cernica)³¹.

III. Mitropolit al Moldovei și Sucevei – perioada 1875-1882

Începând cu anul 1861 până în anul 1875, pe scaunul mitropolitan al Moldovei au fost numai puțin de trei ierarhi, Meletie Racoviță Sardeon (1860), Chesarie Răsmeriță Sinadon (1860-1863) și Calinic Miclescu Hariopoleos. În următorii 27 de ani acest scaun avea să fie ocupat doar de un singur ierarh, Iosif Naniescu.

La momentul alegerii sale la Iași, Naniescu avea de 57 de ani, o vârstă a deplinei maturități. Cu toate acestea, Iosif nu avea experiența necesară conducerii unei mitropolii pentru că, perioada lui de „practică”, sau cea a episcopatului său, a fost una foarte scurtă și nu în ultimul rând, Mitropolia Moldovei era cu mult mai mare decât Episcopia Argeșului. Această lipsă de experiență avea să se facă simțită, mai ales în primii ani ai arhiepiscopiei sale când, parte a aparatului administrativ este atacat din toate părțile, de clerici, mireni și chiar de presă.

Criticile acide aduse personalului său, numirea unor preoți cu comportament îndoielnic în funcții de conducere și mai ales lipsa de reacție la protestele vremii aveau să-i compromită imaginea chiar în fața alegătorilor din anul 1875.

Mutarea la Iași poate fi privită ca o depărtare a lui Naniescu de viața politică a capitalei, dar era prezent și la București, mai ales în ședințele de primăvară și toamnă ale Sinodului și Senatului, unde locuia la mănăstirea Antim. În toată această perioadă nu și-a ascuns niciodată dorința de a urca pe tronul de mitropolit primat, iar de două ori a și candidat fără succes. De referință în această chestiune este textul scrisorii adresate de Musicescu lui Mandinescu, la 12 februarie 1887: „Pe aici s-a împrăștiat vorba că Gheorghian (Iosif) în adevăr refuză sau nu primește (...) Mai mult se zice că guvernul s-a adresat Mitropolitului (Naniescu). Aceasta s-a strecurat și din conversația ce-am avut cu Mitropolitul ieri, el azi cu un aer triumfător și ciudos totodată: *S-a schimbat vântul*”³².

Ultima încercare, cea din anul 1893 avea să fie un adevărat eșec, cele șapte voturi primite și majoritate covârșitoare obținută de un ierarh mult mai tânăr și fără să fi îndeplinit toate condițiile legii alegerii mitropoliților din 1872, aveau să arate cât de mult se depărtase Naniescu de tumultul politic al țării.

---

³¹ *Ibidem*, f. 92.

³² P. Mihail, *Viața și opera la lui G. Musicescu oglindită în scrisorile anilor 1871-1899*, în: „Studii Muzicologice”, vol. 4, anul II (1957), (partea a II –a), p. 100.

IV. Activitatea mitropolitului Iosif Naniescu, între anii 1882-1893

Data fiind perioada îndelungată a arhipăstoririi mitropolitului Iosif și faptul că în cei 27 de ani petrecuți ca ierarh al Moldovei s-au desfășurat mai multe evenimente politico-economice și cultural-religioase, am fost nevoiți să împărțim acest interval istoric în trei perioade distincte. Împărțirea menționată nu este una arbitrată, ea nu ține cont de numărul anilor cuprinși, ci de activitatea ierarhului, de capacitatea acestuia de reacție în diferitele situații și nu în ultimul rând, de relația și de atitudinea sa față de ceilalți ierarhi, oamenii politici, preoții din subordine și credincioșii de rând.

Perioada din anii 1882 și 1893 reflectă într-un mod vizibil schimbarea de atitudine a ierarhului Iosif față de preoții aflați în subordine. În această perioadă ierarhul se confruntă cu una dintre cele mai mari probleme ale arhipăstoriei sale, contestarea deciziilor luate, contestarea în presă a oamenilor din angrenajul său, în special a protoiereilor și a membrilor cancelariei mitropolitane, răzvrătirea unui număr considerabil de preoți care se vor întruni în consilii bisericești fără binecuvântarea ierarhului, abuzuri ale unor preoți și chiar vehicularea ipotezei scoaterii din scaunul mitropolitan.

Toate problemele apărute au fost rezolvate de mitropolit prin metode diferite. Dacă la început s-a arătat drastic în sancționarea unor clerici, cu trecerea timpului, Naniescu începe să caute soluții reconciliante, ajungând până de demiterea directorului cancelariei sale mitropolitane, cel venit cu el de la Argeș și cel care, avea să ponegrească poate cel mai mult imaginea ierarhului. Colaborarea sa cu tinerii pe atunci, Dragomir Demetrescu și Constantin Erbiceanu avea să fie un real succes atât din punct de vedere cultural, cât și apologetic. Cei doi tineri profesori ai seminarului Veniamin aveau să se afirme prin colaborarea cu Iosif și totodată aveau să impună ierarhului anumiți termeni ai colaborării lor.

De remarcat este faptul că, în ciuda opoziției avute și a scandalurilor clericale ce făceau deliciul presei, Naniescu reușește să-și concentreze atenția pe finalizarea catedralei mitropolitane din oraș și pe reorganizarea Seminarului „Veniamin”. Odată cu sfințirea noii biserici, mitropolitul va dezvolta un adevărat proiect cultural prin colaborarea sa cu Gavriil Musicescu, cel care prin compozițiile sale și interpretarea corului catedralei avea să aducă prestigiul Mitropoliei Moldovei și a ierarhului ei. În acest fel, măreția catedralei ieșene avea să fie desăvârșită de armonizarea corului ei.

V. Ultimii ani ai arhipăstoriei (1893-1902)

O problemă ce avea să marcheze aproape întreaga arhipăstorie a mitropolitului Iosif la Iași a fost cea a situației materiale, deloc satisfăcătoare, a clerului mirean. Această problemă, a sărăciei unei părți însemnate dintre preoți a atras atenția clerului superior, dar numai după proteste însemnate ale „subordonaților”. Două dintre aceste proteste s-au materializat prin Congreșele făcute de aceștia în anul 1882 la București și 1885 la Focșani³³. Particularitatea acestor congrese preoțești este dată de faptul că întrunirile au fost făcute fără binecuvântarea și acordul ierarhilor. Folosindu-se de periodicul „Deșteptarea” preoții aveau să-și plângă public soarta, condamnămnd modul abuziv al comportamentului ierarhilor în relațiile cu ei, lipsa unor reprezentanți (preoți de mir) în Sfântul Sinod și lipsa empatiei ierarhilor față de problemele lor. Nu erau uitați nici frații preoți angajați în aparatele administrative, ei fiind acuzați că fac presiuni asupra preoților pentru a plăti diferite dări către centrele eparhiale.

Situația devenise una tensionată, iar dacă o rezolvare imediată a unui act de indisciplină putea fi reprezentată de caterisirea celui în cauză, devenind totodată exemplu pentru ceilalți, măsură adoptată deseori de ierarhi, această acțiune nu a făcut decât să inflameze și mai mult spiritele. S-a ajuns astfel, la un număr impresionant de preoți care vociferau public împotriva ierarhilor, pe care îi considerau direct răspunzători pentru condiția lor.

Soluția a venit din partea ierarhilor care au propus, în fază inițială, câteva proiecte de lege ce aveau ca scop îmbunătățirea soartei clerului de mir, dar nu admiteau prezența în Sinod a preoților. Au existat și cazuri în care ierarhii au cerut și părerea preoților cu privire la unele amendamente ce se puteau aduce viitoarei propuneri legislative³⁴ – cazul mitropolitului Naniescu.

---

³³ Temele tratate și numele participanților sunt dezbătute pe larg în subcapitolul „Periodicul Deșteptarea”.

³⁴ Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 79/1897, f. 200-250. Dosarul conține, la paginile menționate câteva de variante elaborate de protoierei și preoții din Arhiepiscopia Iașilor, ale legii clerului de mir.

Concluzii:

Iosif Naniescu a fost una dintre cele mai complexe personalități ale vieții culturale românești în general și a celei monahale în special. În cei 84 de ani de viață, cel mai bătrân ierarh al Sinodului Bisericii Ortodoxe, în momentul morții sale, a avut ocazia să fie martor la cele mai importante evenimente ale secolului al XIX –lea. Dacă în prima parte a secolului menționat, Ioan, fiul preotului Anania nu a putut decât să constate desfășurarea evenimentelor, începând cu a doua jumătate a secolului, Naniescu devine o piesă într-un angrenaj administrativ. Apreciat și promovat în timpul domniei lui Cuza avea să cunoască succesul în perioada regalistă, fiind un apropiat al mitropolitului primat, Nifon Rusăilă.

Momentul apogeului și poate al maturizării sale este reprezentat de pierderea alegerilor în vederea ocupării scaunului de mitropolit primat, din anul 1875. Acest eveniment avea să-l consacre pe Naniescu ca mitropolit al Moldovei, treaptă ierarhică ce nu a părăsit-o timp de 27 de ani. Perioada îndelungată a vieții, cât și a arhipăstoririi au reprezentat pentru mitropolitul moldovean oportunități ale afirmării sale în viața bisericii și a societății în general.

Apreciat de către contemporani³⁵, marginalizat de către politicieni³⁶, canonizat de către Biserica pe care a slujit-o³⁷, laudat³⁸ dar și criticat³⁹ de către parte a istoriografiei, Naniescu prin formarea sa, reprezintă un produs al Bisericii, școlii și societății românești aflată în continua tranziție a secolului al XIX –lea. Promovarea sa s-a făcut nu doar cu voința sa, ci cu acceptul uneori declarat, alte ori tacit, al întregii organizări a societății. Însuși Regele Carol I,

---

³⁵ Președintele Academiei Române, Petru Poni menționa cu privire la donația făcută de Naniescu: „Academia nu poate lăsa să treacă această ocaziune fără a se exprima din nou adâncă ei recunoștință pentru generosul dar prin care ați înavuțiți, într-un mod atât de strălucit, biblioteca celui mai înalt institut de cultură al României. Vezi *Jubileu...*, p. 39 și Scrisoare bucatăresei sale, Zoița care îi cere ajutor financiar pt a că are datorii și e bolnavă din 14 martie 1898: „...cu lacrimi vin a vă ruga IPS ca unul ce sunteți părinele tuturor nenorociților și nevoiașilor și că întotdeauna veniți în ajutorul lor”. Vezi Biblioteca Academiei Române, Manuscrise Arh Kirileanu Gh. Arh Iosf Naniescu XLVIII varia 1, Corespondență primită de Naniescu, f. 7.

³⁶ Telegrama lui Kogălniceanu către Naniescu: „Biserica nu are a face nimica cu politica...” *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, vol. II, București, 1952, pp.175-176.

³⁷ În ședința din 5 octombrie 2017 Sfântul Sinod a canonizat pe ierarhul Naniescu cu titulatura, *Sfântul Ierarh Iosif cel Milostiv, Mitropolitul Moldovei*. Vezi Bogdan Racu, *op. cit.*, pp. 125-127.

³⁸ „încă din viață a fost un chip cu adevărat sfânt” Vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Tipografia Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1909, pp. 252-253.

³⁹ „După ce m-am apropiat de Mitropolitul Iosif Naniescu, cu care nu eram înainte în cunoștință de aproape, din mai multe cauze pe care pentru prestigiul său le tac, lucrurile s-au schimbat cu totul”, Constantin Erbiceanu, *Viața mea scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte...*, p. 16.

cel care avea să se plângă de atitudinea ierarhului în diferite situații⁴⁰, a fost cel care a aprobat numirea sa ca ierarh al Moldovei și exemplele pot continua.

Mitropolitul Moldovei și-a format întregul caracter între zidurile mănăstirilor, iar majoritatea acțiunilor sale sunt rezultatul gândirii și a mentalității mănăstirești a secolului al XIX –lea. Din acest motiv, textul lucrării a putut urmări evoluția lui Naniescu din prisma „omului bisericii”, cel ce a reprezentat în totalitate un produs al spațiului eclesial. Deschiderea lui Naniescu către viața politică, are loc mult mai târziu, iar acțiunile ce au urmat acestei deschideri, poartă la rândul lor pecetea mentalității clasei politice a României. Născut în Imperiul Rus, educat în mănăstirile Moldovei, iar mai apoi școlarizat la Buzău și București, Naniescu începe urcușul treptelor monahale în Țara Românească. Este martor al unirii din 1859 și cunoaște, după momentul secularizării din 1863, promovarea în treapta de egumen al unei importante mănăstiri din capitala țării. Schimbarea regimului nu a afectat parcursul ascendent al lui Iosif Naniescu, el fiind uns ierarh în timpul Domnitorului Carol I. În tot acest freamăt politico-social, Iosif a rămas același om devotat Bisericii Ortodoxe și învățaturii sale.

În primul rând, lucrarea de față a avut ca scop aducerea unei contribuții istorigrafice, ce are rolul de a recupera personalitatea istorică a mitropolitului Iosif Naniescu. Textul aduce lămuriri cu privire la parte a acțiunilor ierarhului, care organizate cronologic, după verificarea surselor istorice inedite și editate, creionează într-un mod obiectiv și sistematic biografia mitropolitului. Fără a avea o înaltă pregătire teologică, doar patru clase ale Seminarului din Buzău, Naniescu se remarcă prin trăirea și aplecarea sa asupra valorilor morale ale Bisericii Ortodoxe. Formarea sa monahală, întrajutorarea aproapelui și dedicarea sa vieții liturgice au făcut ca Biserica Ortodoxă Română, pe care a slujit-o, să-l treacă în rândurile sfinților. Acestei laturi spirituale i se adaugă un spirit pragmatic administrativ, care avea să fie format în perioada noviciatului său, când a fost stareț la Sărindar și episcop la Argeș, și definitivat în cei 27 de ani ai arhipăstoririi sale în Moldova. Dacă ne vom întreba ce înseamnă un spirit pragmatic în ceea ce privește administrația bisericească în cazul lui Naniescu observăm că în tumultul acuzelor apărute în presă, mitropolitul continuă să-și îndrepte atenția asupra finalizării catedralei din Iași, iar mai apoi a mutării seminarului lângă aceasta, ducând la bun sfârșit aceste importante proiecte, cu toată opoziția întâlnită.

---

⁴⁰ „întorcându-mă la Sinaia, am găsit aici așa agitație și așa rezistență contra cererilor Europei, încât mi s-a micșorat foarte mult speranța de a ajunge la o soluție acceptabilă; cu toate acestea, afacerea fu luată în mâini cu cea mai mare energie: aproape zilnic am avut consilii de miniștri, din care unele foarte furtunoase, precum și consfătuiri cu bărbați politici, cu Mitropolitul Moldovei (care a declarat că va arunca antema asupra tuturor celor care vor vota pentru evrei)”. *Memoriile Regelui Carol I al României*, vol. XVI, Editura Tipografiei Ziarului „Universul”, București, 1912, p. 28.

Teza de doctorat nu are pretenția de a fi epuizat întregul subiect „Iosif Naniescu”, oricând putând fi descoperite și publicate diferite mărturii despre ierarh. Un exemplu elocvent în acest caz este jurnalul lui Bobulescu publicat abia în anul 2012, la 110 ani de la moartea ierarhului. Interesant de urmărit în acest caz a fost faptul că în toate scrierile lui Bobulescu, mitropolitul Moldovei este privit într-un mod pozitiv, dar în lucrarea publicată postum îi face un amplu rechizitoriu, condamnăm unele preocupări ale sale: miluirea săracilor, accentul pus pe luxul din vestimentație și dorința sa de a înainta pe treptele ierarhiei superioare. Dată fiind colecția de documente și manuscrise aflată în depozitul Bibliotecii Academiei Române, oricând pot fi dezvoltate alte subiecte de cercetare ce pot avea ca punct de plecare diferite acțiuni și pasiuni ale ierarhului.

În al doilea rând, în cuprinsul acestei lucrări am dorit să prezint evoluția profesională, dar și personală a unui om care în decursul vieții sale a fost martor a nenumărate transformări geo-politice, care mai mult sau mai puțin, i-au influențat nu doar ascensiunea profesională, ci și gândirea și modul de organizare a vieții sale. Datorită faptului că ierarhul Iosif a fost un om dedicat întru toate vieții bisericești am fost nevoit să-mi concentrez atenția pe analiza deciziilor sale din diferite poziții ale ierarhiei pe care le-a ocupat, totul culminând cu cei 27 de ani petrecuți ca ierarh al Moldovei.

Nu în ultimul rând, în organizarea acestei teze am dorit să mă depărtez de stilul scrierilor hagiografice, prezent în mare parte din studiile dedicate mitropolitului, delimitând conceptual textul lucrării de momentul proclamării canonizării ierarhului, acesta fiind amintit doar în subcapitolul aferent. Din acest motiv mi-am concentrat atenția în mod expres pe identificarea, analiza, înțelegerea, organizarea și expunerea materialului arhivistic considerat a fi condiție *sine qua non* a realizării biografiei ierarhului Iosif. Plecând de la aceste considerente și dedicând nenumărate luni studiului arhivistic am elaborat, sub forma unei prezentări cronologice, principalele evenimente ale vieții mitropolitului și acțiunile conexe ale acestuia în perioada aferentă. Din dorința de a exemplifica și explica în detaliu unele probleme, pe care le-am considerat puncte cheia ale tezei, am fost nevoit să depășesc sfera limitei textuale fixate de titlul lucrării, aducând completări substanțiale în notele de subsol și chiar elaborând noi subcapitole. Această acțiune reprezintă un real avantaj pentru cititor, el nemaifiind nevoit să caute alte surse pentru a compara diferite situații dar, pentru autor înseamnă dublarea timpului efectiv de lucru, pentru că inciziile istorice au trebuit la rândul lor argumentate cu bogat material istoriografic.

Următorul pas, în realizarea acestei teze a fost fixarea limitelor istorice, în care textul se încadrează, dar din nevoia de a dezvolta și a asigura o argumentare temeinică a diferitelor

idei și ipoteze, aceste limite au trebuit depășite în mod sporadic. Fixarea unor anumite intervale de timp a fost folositoare în trasarea granițelor dintre capitole, cronologia desfășurării evenimentelor asigurând o fluiditate în lecturarea textului.

Lucrarea este una voluminoasă din punct de vedere al numărului de pagini, dată fiind perioada generoasă desfășurării activității mitropolitului. Acest fapt este pe de o parte un avantaj, pentru că oferă o oarecare libertate de abordare a subiectului și a exprimării în pagină, dar poate fi considerat și un dezavantaj pentru simplul fapt că, volumul materialului de studiu a fost unul impresionant, dată fiind perioada scurtă alocată atât cercetării cât și întocmirii tezei, doar trei ani. Textul cuprinde exemple dintre cele mai diverse cu privire la diferitele aspecte prezentate – desfășurarea procedurii pentru obținerea binecuvântării de a merge cu pantahuza – toate fiind argumentate cu situații reale, desprinse din filele dosarelor studiate.

Cele cinci capitole ale tezei tratează în mod complementar aspecte ale biografiei ierarhului, ele putând fi folosite ca argumentare a anumitor probleme datorită structurii lor, atât în mod independent, cât și împreună. Primul capitol este dedicat exclusiv înțelegerii contextului istoric și al prezentării câtorva aspecte din copilăria tânărului Ioan. Incertitudinea asupra veridicității informațiilor a fost dată de lacuna istoriografică și de ipoteze în contradictoriu, puține dintre ele fiind argumentate pe baza materialului arhivistic. Prezentarea tuturor ipotezelor are un dublu rol: pe de o parte oferă cititorului posibilitatea de a reflecta el însuși asupra problematicii istoriografice, invitându-l la o analiză textuală, iar pe de altă parte, publicul poate urmări evoluția cronologică a problematizării anumitor evenimente. Astfel, o informație ce pare aparent banală și simplă de obținut, spre exemplu anul nașterii ierarhului este 1818, ascunde în spatele său nu doar diferite ipoteze și cercetări istoriografice, ci da naștere altor întrebări ce vizează exclusiv caracterul ierarhului.

Perioada promovării în diferite trepte monahale este tratată în mod distinct ea fiind coroborată doar cu debutul în sistemul de învățământ al ierarhului, datorită simultaneității desfășurării evenimentelor. Arhimandritul Iosif este atât egumen cât și profesor. Atenția în acest capitol s-a focusat pe comparația administrării a doua instituții, de către aceeași persoană: Naniescu egumen la Sărindar, Naniescu director de seminar. Comparația nu este una forțată ci revelatoare în ceea ce înseamnă autoritatea unei funcții în detrimentul alteia.

Al treilea capitol marchează debutul nu tocmai reușit al gestionării problemelor, uneia dintre cele două mitropolii din țară. Lipsa fondurilor, criza economică, desfășurarea războiului și alegerea unor colaboratori nu tocmai onești aveau să marcheze o perioadă însemnată din arhipăstorirea ierarhului. Cu toate acestea, el se dedică amplelor sale proiecte, iar unul dintre ele era demararea lucrărilor la catedrala din Iași.

Penultimul capitol prezintă cea mai delicată parte a arhipăstoririi. Escaladarea nemulțumirilor ajunge într-un punct critic: consilii preoțești fără ierarhi și denunțarea în presă a diferitelor abuzuri. Presa a avut un rol desăvârșit în gestionarea sau întreținerea unor probleme. Nu toți ieșenii erau alfabetizați, dar toți aveau acces la informații mai mult sau mai puțin reale cu ajutorul presei. Este o etapă de cumpănă pentru ierarhie, când pentru prima dată, parte a societății civile, iar mai apoi chiar a preoților ajunge să critice public pe membrii Sinodului Bisericii. Caricaturi, pamflete, toate denigrau imaginea unei întregi instituții.

Ultimul capitol este dedicat contribuției aduse de către mitropolit dezvoltării proiectului de lege cu privire la soarta clericilor și a personalului bisericesc și a ultimelor acțiuni din viața sa. Finalul capitolului expune momentul morții ierarhului și în același timp, provoacă cititorul, după întregul periplu istoricografic, la o analiză cu privire la modul în care contemporanii și posteritatea l-a perceput și îl percep pe mitropolitul moldovean.

Limita tezei a fost fixată de maniera de abordare a subiectului și de generosul fond arhivistic. Apartent o simplă biografie, textul ajunge să surprindă prin abundența exemplilor oferite, în funcție de fiecare situație prezentată și astfel se formează o imagine a unei lucrări istorico-sociale, pentru că activitatea mitropolitului a implicat societatea.

Teza aduce o contribuție istoriografiei românești, încercând să recupereze imaginea ierarhului Naniescu printr-o realizare a biografiei sale. Datorită problematizării diferitelor subiecte și a depășirii sferei de cercetare dedicată mitropolitului moldovean, lucrarea de față deschide noi direcții de cercetare. Textul reprezintă și o muncă de pionierat, în ceea ce privește aducerea în atenția publicului a anumitor dosare arhivistice netratate în mod sistematic, iar altele deloc, în care se găsesc diverse informații istorice cu privire la intrigi, procese, obiceiuri, cutume și alte realități ale secolului al XIX –lea românesc.

Bibliografie :

I. Izvoare:

I.1. Inedite

- Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Dosar „Înalt Prea Sf. Mitropolit Iosif Naniescu încetat din viață”, nr. 110/1902;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Mănăstirea Sărindar” nr. 421/1864;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Călcarea moșiei Balamuci și Balta Neagră” nr. 160/1863;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Călcarea și hotărnicia moșiei” nr. 162/1863;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Aducerea la îndeplinire a sentinței Înaltei Curți” nr. 164/1863;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Un loc al M-rii Sărindar” nr. 161/1863;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Mănăstirea Sărindar” nr. 421/1864;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Corespondența pentru gimnaziul și internatul Matei Basarab” nr. 1009/1864;
- Arhivele Naționale Române, Filiala București, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), Dosar „Seminarul din București” nr. 145/1870;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iasi, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Reparații și inventariere biserici”, nr. 149 vol. I /1894;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iasi, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 8/1882;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iasi, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 71/1883;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iasi, Fond Mitropolia Molodvei și Sucevei, Dosar „Instrucțiunile date pentru aplicarea legii clerului mirean”, nr. 148/1894;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitopolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Protoieru Vasiliu-abateri” nr. 75/1898;

- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei, Pachetul Protoierie, Dosar „Registrul săracilor pentru a fi ajutați de comună”, nr. 25/1879;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Cărțile bisericești tipărite cu autorizația Sinodului”, nr. 55/1880;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 21/1880;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 79/1897;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei, Pachetul Protoierie, Dosar 3/1883;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei, Pachetul Protoierie, Dosar „Tablourile statistice de toate bisericile și clerul din cuprinsul acestui județ și alte științe statistice”, nr. 1/1878;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Pământurile cuvenite Bisericii după legea rurală”, nr. 12/1895;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosarul „Parohiile înființate după legea clerului de mir și a seminariilor”, nr. 79/1897;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Reclamațiile preoților pentru neachitarea cheltuielilor de întreținere a bisericilor”, nr. 105/1895;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 115, vol I/1895;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 51/1896;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Pământurile cuvenite bisericii după Legea rurală”, nr. 12/1895;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 117 vol I/1895;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 142/1894;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Monumente naționale, conservarea edificiilor”, nr. 7/1882;
- Arhivele Naționale Române, Filiala Iași, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, Dosar „Inventarierea de dotă a bisericilor parohiale” nr 128/1900;

I.2. Editate:

- *Actul de acuzație făcut în Sfântul Sinod contra I.P.S. Sale Mitropolit Primat Ghenadie Petrescu*, Institutul de Arte grafice Carol Göbl, București, 1896;
- *Adresa I.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei D. D. Iosif Naniescu către Sf. Sinod pentru Sf. Mănăstire Neamț, dată în 29 noiembrie 1888*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888;
- *Alegerea, investitura și instalarea I. P. S. Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al României, D.D. Ghenadie* în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul XVII (1893-4), nr. 3, pp. I-II;
- Carol I, *Regulamentu pentru jurnalulu bisericescu*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul I (1874), nr. 1, pp. 5-9;
- *Copie după adresa IPS Mitropolit al Moldovei și Sucevei No. 706 din 9 mai 1888 către Președ Sf. Sinod*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul XII (1888), nr. 1, pp. 166-169;
- *Conflictul religios de la Curtea de Argeș*, București, 1879;
- *Cuvântul I.P.S. Arhiepiscop și mitropolit al Moldovei și Sucevei D. D. Iosif Naniescu pentru sfințirea bisericii celei mari a catedralei Mitropolitane din Iassy săvârșită la 22 aprilie 1887*, Iași, 1887;
- *Dezbaterile Senatului. Discursul lui P.S. Melchisedec în ședința din 3 decembrie 1885*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 12, 1885, pp. 953-973;
- *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1952;

I.3. Memorialistică

- Bacalbașa, Constantin, *Bucureștii de altă dată (1871-1884)*, vol. I, Editura Ziarului „Universul”, București, 1927;
- Bobulescu, Constantin, *Dealul lui Păun*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2012;
- Carol I al României, *Jurnal*, vol. I., 1881-1887, Editura Polirom, Iași, 2007;
- Cisternes, Annei Gabrielle, (contesa Dash) în „Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX –lea, serie nouă, vol. V (1852-1856), coord. Daniela Bușă, Editura Academiei Române, București;

- Cristescu, Sorin, *Carol I. Corespondență personală (1878-1912)*, Editura Tritonic, București, 2005;
- Erbiceanu, Constantin, *Viața mea scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte*, tipărită după moartea sa, de către fostul școlar Iconom Ilie Teodorescu, Tipografia „Gutenberg”, București, 1913;
- Lepădatu, Alexandru, *Amintiri*, ediție îngrijită de Ioan Oprea, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 1998;
- *Memoriile Principelui Nicolae Șuțu mare logofăt al Moldovei (1798-1871)*, traducere din franceză Georgeta Filitti, Editura Humanitas, București, 2013;
- *Memoriile Regelui Carol I al României*, vol. XV, Editura Tipografiei Ziarului „Universul”, București, 1912;

I.4. Scrieri de epocă – Presă:

- „Adevărul”:
  - *Armonia din Sinod*, în „Adevărul”, anul IX nr. 2569/1896;
  - Constantin Mille, *Pelerinajul de la Căldărușani*, în „Adevărul”, anul IX nr. 2570/1896;
  - *Informațiuni*, în „Adevărul”, nr. 2565/1896;
  - *Scandalul de la Mitropolie*, în „Adevărul”, nr. 2569/1896;
    - „Albina românească”
  - „Albina Românească”, nr. 14/1834;
    - „Biserica Ortodoxă Română”
  - „Biserica Ortodoxă Română”, nr.2/1887; nr. 11/1895; 3/1896-7;
    - „Curierul de Iași”
  - „Curierul de Iași”, anul X, nr. 40/1877; nr. 64/1877; nr. 97/1877; nr. 118/1877; nr. 129/1877;
    - „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”
  - „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, anul V nr. 3/1886; anul IV, nr. 17-18/1885;
  - *Al doilea congres al clerului mirean*, în „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, nr. 17-18/1885;
  - *Biserica față cu Societatea*, în: „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, nr. 21/1885;

- *Cum sunt tratați preoții de mir de autoritatea bisericească*, în: „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, nr. 21/1885;
- *Dare de samă despre al doilea Congres al clerului mirean ținut în Focșani în zilele de 2, 3 și 4 Iulie curent*, în: „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, nr. 20/1885;
- *Din Huși*, în: „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, nr. 17-18, anul/1885;
- *Din localitate*, în: „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, nr. 10/1886;
- *Iar de la Seminarul Socola*, în „Deșteptarea ziar eclesiastico-literar”, nr. 17-18/1885;

II. Instrumente de lucru:

- ***, *Monahismul Ortodox Românesc – istorie, contribuții, periodizare – Istoria monahismului ortodox românesc de la începuturi până în prezent*, vol. I, Reditura Basilica, București, 2014;
- Academia Română, *Dicționarul Limbii Române*, tomul I, A-B, Editura Academiei Române, București, 2010;
- Bujoreanu, Ion M., *Collecțiune de legiurile României vechi și noi*, vol. I, București, 1873, p. 1798;
- Nicolescu, Nicolae C., *Enciclopedia sefilor de guvern ai României (1862-2006)*, Editura Meronia, București, 2006;
- Costescu, Chiru C., *Colecțiune de legi, regulamente acte, decizii, circulări, instrucțiuni formulare și programe privitoare la Biserică, Culte, Cler, Învățăământ religios, Bunuri Bisericești, Epitropii parohiale și Administrații religioase și pioase*, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1916;
- Satco, Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, Editura Princeps Edit, Iași, 2004;
- Păcurariu, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, ediția a II –a, Editura Enciclopedică, București, 2002,
- Vitcu Dumitru, Bădărău Gabriel, *Regulamentul Organic al Moldovei*, Editura Junimea, Iași, 2004.

III. Lucrări generale

- Adamescu, Gheorghe, *Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași (1803-1903)*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1904;
- Agachi, Alexei, *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupație militară rusă (1806-1812)*, Casa Editorială *Demiurg*, Iași, 2008;
- Alecsandri, Vasile, *Opere*, vol. I, Editura Hyperion, Chișinău, 1991;
- Asaki, G., *Cvestia învățătorei publice în principatul Moldovei*, Iași, 1858;
- Asandului, Gabriel, *Istoria evreilor din România*, Editura Institutul European, Iași, 2003;
- Barz, Doru Alin, *Biserica Ortodoxă Română pe drumul câștigării autocefaliei*, Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, Slobozia, 2011;
- Bălănescu, Silvestru, *Chronica Ecclesiastică I, Biserica Orthodoxă*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul I (1874), nr. 9, pp. 699-702;
- Idem, *Raportul Comisiei Sfântului Sinod*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul XII (1888-1889), nr. 10, p. 703;
- Berceanu, Barbu B., *Modificarea, din 1879, a articolului 7 din Constituție*, în: „Studii și materiale de istorie modernă”, anul 6 (1979), pp. 67-89;
- Berkowitz, Joseph, *La Question des Israélites en Roumanie*, Jouve & Cie, éditeurs, Paris, 1923;
- Bobulescu, Constantin, *Fostul palat domnesc din Iași al lui Mihai Vodă Sturza*, Institutul de Arte Grafice „Tătărași”, Iași, 1931;
- Idem, *O viață trăită, viața de paraclise*, București, 1931;
- Idem, *Obiceiul ca mitropolii să fie îngropați în scaun*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, seria II, anul 45 (1927), nr. 5, pp. 271-278;
- Bogdan, N. A., *Orașul Iași – odinioară și astăzi*, Tipografia Națională, Iași, 1904;
- Idem, *Orașul Iași, monografie istorică și socială ilustrată*, ediția a II –a, Iași, 1913;
- Idem, *Regele Carol I și a doua sa capitală*, Institutul de arte grafice C. Sfetea, București, 1916;
- Brociner, J. B., *Chestiunea evreiască așa cum ea este rezolvată*, Tipografia „Gutenberg” Joseph Göbl, București, 1911;

- Bujorean, Ioan M., *Colecțiune de legiurile României, vechi și noi*, vol. I, București, 1873;
- Bulei, Ion, *Constituția din 1866*, în *Constituțiile României – Studii*, coord. Sbârnă, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012;
- Ciurea, D., *Veniamin Costachi și Mihail Sturdza*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXIV (1958), nr. 3-4, pp. 241-243;
- Cliveti, Gh., *Anii 1866 și 1881 la români. Note istoriografice*, în volumul colectiv: *Cultură, politică și societate în timpul domniei lui Carol I*, coord. Gheorghe Cliveti, Ionuț Nistor, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2011;
- Idem, *Europa franceză și cauza română 1879-1871*, Editura Junimea, Iași, 2010;
- Idem, *Retorica politicii faptului împlinit și exigențele Tratatului de la Berlin, din 13 iulie 1878, asupra recunoașterii independenței României*, în *Retorica politică modernă în spațiul românesc – origini și forme de manifestare (secolele XVII-XIX)*, coord. Mihai Cojocaru, Cristian Ploscaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013,
- Idem, *România și „Alianțele Germane” 1879-1914*, Editura Junimea, Iași, 2015;
- Idem, *România și crizele internaționale 1853-1913*, Editura Fundației „Axis”, Iași, 1997;
- Idem, *România și Puterile Garante 1866-1871 – Teză de doctorat* – Iași, 1985;
- Cocora, Pr. Gabriel, *Școala de psaltichie de la Buzău*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul LXXVIII (1960), nr. 9-10, pp. 844-871;
- Idem, *Tipografia și tipăriturile de la Episcopia Buzăului*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul LXXVIII (1960), nr. 3-4, pp. 286-331;
- Cojocariu, Mihai, *Despre unele pamflete versificate din preajma unirii Principatelor*, în: *Retorica politică modernă în spațiul românesc – Origini și forme de manifestare (secolele XVII-XIX)*, coord. Mihai Cojocaru, Cristian Ploscaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013;
- Idem, *Partida Națională și constituirea Statului român (1856-1859)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1995;
- Idem, *Zimbrul și Vulturul – Cercetări privitoare la unirea principatelor*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010;
- Costea, Pimen, *Ierarhul Academician Melchisedec Ștefănescu – predicator, catehet și pedagog de vocație*, Editura Filocalia, Roman, 2015;

IV. Lucrări speciale:

- Angelescu, Constantin C., *Contribuții la biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei” anul LVIII (1982), nr. 1-2, pp. 53-68;
- Arăpașu, Teoctist, *Mitropolitul Iosif Naniescu – 80 de ani de la mutarea sa către Domnul (15 iulie 1818 – 26 ianuarie 1902)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LVIII (1982), nr. 1-2, pp. 48-52;
- Bardieru, Al., *Precizări privind biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XLVIII (1972), nr. 3-4, pp. 231-235;
- Bucur, Sebastian Barbu, *Anul nașterii Mitropolitului Iosif Naniescu – argumente canonice și muzicale*, în: „Teologie și Viață”, anul XIII (2003), nr. 1-6, pp. 182-190;
- Bulat, Prof. T. G., *Din Corespondența Mitropolitului Iosif Naniescu al Moldovei (1875-1902)*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul XCIII (1975), nr. 7-8, pp. 947-948;
- Ciubotaru Iulian Marcel, *Donațiile Mitropolitului Iosif Naniescu către Biblioteca Academiei Române*, în: „Historia Universitatis Iassiensis, anul III (2012) nr. pp. 245-276;
- Cocora, Pr. Gabriel, *Documente pentru biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXXVI (1960), nr. 1-2, pp. 92-99;
- Idem, *Din corespondența Mitropolitului Iosif Naniescu cu Vasile Alecsandri*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XLVII (1971), nr. 7-8, pp. 511-515.
- Idem, *Știri despre catedrala lui Neagoe Basarab în corespondența Episcopului de Argeș Iosif Naniescu*, în: „Mitropolia Oltenie”, anul XIX (1967), nr. 7-8, p. 619-628;
- David, Diac. P. I. *Mitropolitul Iosif Naniescu milostivul, lesne-iertătorul și ctitorul ierarh*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei” anul LXVI (1990), nr. 1-3, pp. 141-158;
- Dudu, V., *Mitropolitul Moldovei, Iosif al II –lea Naniescu și Academia Română*, Tipografia „Alexandru Țerek”, Iași, 1941;
- Gașpar, Pr. Iustin, *Sfântul Iosif Naniescu Mitropolitul Moldovei*, în: „Mitropolia Olteniei”, anul XLII (1990), nr. 1-3, pp. 110-114;